

Лекція 9. Законодавча база та особливості ціноутворення.

Мета лекції: усвідомлення принципів визначення тарифів на послуги водопостачання та водовідведення, усвідомлення принципів встановлення тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення.

План

1. Тарифна політика.
2. Структура тарифу на централізоване водопостачання та водовідведення в Україні.
3. Європейський досвід встановлення тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення.

1. Нормативна база ціноутворення регулюється Законом України «Про ціни і ціноутворення». Цей закон поширюється на всі підприємства й організації незалежно від форм власності, підпорядкованості і методів організації праці та виробництва.

Закон визначає наступні терміни:

Ціна – виражений у грошовій формі еквівалент одиниці товару.

Формування ціни – механізм визначення рівня ціни товару.

Ціноутворення – процес формування та встановлення цін.

Ціни на послуги називають **тарифами**. Залежно від сфери застосування тарифи розподіляються на:

- транспортні (автомобільні, залізничні, міського електротранспорту, метрополітену та ін.);
- побутові (за електроенергію, газ, тепло, гарячу воду);
- комунальні (для сплати за житло, збирання і виділення сміття, санітарну очистку, утримання зелених насаджень, водопостачання і водовідведення та ін.).

Існують наступні види тарифів:

- єдиний;
- диференційований;
- середній;
- розрахунковий;
- ринковий;
- рівноважний;
- критичний;
- цільовий;
- мінімально можливий;
- економічно обґрунтований.

У практичній діяльності підприємств централізованого водопостачання та водовідведення використовують два види тарифів: **єдиний** для всіх споживачів і **диференційований** за групами споживачів.

Тариф – це ставка плати, яка встановлюється за кожен одиницю виготовленої продукції (послуг). Тарифи на продукцію (послуги) підприємств водопроводу і каналізації являють собою різновид відпускних цін, установлення яких потребує економічного обґрунтування. Це означає, що економічно обґрунтовані тарифи відбивають суспільно необхідні витрати на виробництво і реалізацію продукції (послуг), а також створюють можливість рентабельної роботи при досягненні необхідних споживачем результатів (параметри якості обслуговування). У цьому зв'язку структура ціни має дві складові: собівартості, що виражає в грошовій формі витрати на виробництво і реалізацію продукції (послуг). Друга складова являє собою обсяг прибутку.

$$Ц = С \cdot (1 + R_{\text{мін}} / 100),$$

де Ц – ціна товару / тариф на послугу, грн;

С – повна собівартість, грн;

R_{мін} – мінімальна рентабельність (рівень прибутку), %.

Тарифна політика полягає в забезпеченні пріоритету людських цінностей та підвищення стандартів життя, не допускаючи необґрунтованого підвищення тарифів та уникаючи соціального напруження в суспільстві. Вона спрямована на забезпечення прозорості встановлення тарифів; розробку фінансового механізму впровадження ресурсозберігаючих технологій; удосконалення механізму фінансування і кредитування галузі, упровадження передової техніки і технології тощо.

2. Останні роки тарифи на централізоване водопостачання та водовідведення затверджувалися для населення збитковими. Тому, ними не покривалися витрати Водоканалів на виробництво послуг. Частина збитків Водоканалам відшкодовувалась підприємствами та організаціями шляхом встановлення для них штучно завищених тарифів, які в 4 рази більші, ніж для населення. Послуги, що надаються для таких споживачів невеликі – 10% від загального обсягу. Тому, навіть при таких високих тарифах для підприємств, але занижених тарифів для населення, витрати Водоканалам на виробництво послуг з водопостачання та водовідведення не відшкодовуються споживачами. Це призвело до вкрай негативних наслідків: руйнування водопровідно-каналізаційного господарства, погіршення якості послуг. Щороку збільшується кількість аварій на мережах водопроводу, каналізації, очисних та водопровідних спорудах.

Про наявність аварій свідчать провали ґрунту в місцях аварійних каналізаційних мереж, витоки води з аварійних ділянок водопроводу.

Тарифи на послуги водопостачання та водовідведення повинні бути економічно обґрунтованими. Порядок формування тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення в Україні регулюється Постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) «Про затвердження Порядку

формування тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення» № 302 від 10.03.2016. Цей Порядок застосовується під час установаження НКРЕКП тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення. Даний Порядок дає тлумачення ряду термінів.

Базовий період – календарний рік, який передує планованому періоду.

Планований період – період тривалістю 12 місяців (з 01 січня до 31 грудня), на який встановлюються тарифи.

Звітний період – період, дані якого використовуються при розрахунках на планований період (період з 01 липня року, що передує базовому періоду, до 30 червня року базового періоду або інший узгоджений з НКРЕКП період).

Інвестиційна програма – комплекс заходів для підвищення рівня надійності та забезпечення ефективної роботи систем централізованого водопостачання та/або водовідведення, який містить зобов'язання суб'єкта господарювання у сфері централізованого водопостачання та водовідведення щодо будівництва (реконструкції, модернізації) об'єктів у зазначеній сфері, поліпшення якості послуг з відповідними розрахунками та обґрунтуваннями, а також із зазначенням джерел фінансування та графіка виконання.

Ліцензіат – суб'єкт господарювання, який має ліцензію на провадження господарської діяльності з централізованого водопостачання та/або водовідведення.

Операційна діяльність – основна діяльність ліцензіата, а також інші види діяльності, що не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Структура тарифів – це складові економічно обґрунтованих витрат, пов'язаних із провадженням у планованому періоді певного виду ліцензованої діяльності, які групуються за статтями, визначеними НКРЕКП відповідно до положень (стандартів бухгалтерського обліку, що затверджені Мінфіном, а також складові планованого прибутку).

Тарифи на централізоване водопостачання та водовідведення – вартість одиниці (1 куб. м) централізованого водопостачання чи водовідведення відповідної якості, тобто грошовий вираз суми планованих економічно обґрунтованих витрат та планованого прибутку.

Формування тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення ведеться ліцензіатом (підприємством водопровідно-каналізаційного господарства – Водоканалом) окремо.

Для встановлення тарифів на централізоване водопостачання та/або водовідведення ліцензіат (підприємством водопровідно-каналізаційного господарства – Водоканалом) подає НКРЕКП у строк до 10 серпня кожного року у друкованому і електронному вигляді заяву та розрахунки тарифів.

Планований прибуток визначається як сума коштів, що додається до суми повної планованої собівартості і спрямовується на здійснення заходів інвестиційної програми, погашення основної суми запозичень (кредитів, позик) та/або забезпечення необхідного рівня прибутковості капіталу власників, відшкодування витрат з податку на прибуток. Формування тарифів (рис. 7.1 – декілька областей та додаток Б – усі області України) на

централізоване водопостачання для споживачів здійснюється з урахуванням:– прямих витрат на забір води з джерел питного водопостачання, доведення її якості до вимог, які висуваються до питної води, подачу води з очисних споруд до системи водоводів;

- прямих витрат на придбання води в інших підприємств;
- загальновиробничих, адміністративних, інших операційних та фінансових витрат;
- планованого прибутку

Дохід – це сума отриманих коштів підприємством за вироблену й реалізовану продукцію (робіт, послуг). Дохід підприємств водопровідно-каналізаційного господарства формуються як від виробництва і реалізації продукції (послуг) головної діяльності (водопостачання і водовідведення), так і від іншої діяльності і позареалізаційних операцій. Дохід підприємства залежить від собівартості виробленої продукції, норми прибутку, встановленої органами державної влади при затвердженні тарифу й обсягу реалізованої продукції. У такий спосіб розмір прибутків (Π) може бути розрахований за наступною формулою.

$$\Pi = Д - С_{\text{заг}} ,$$

де $С_{\text{заг}}$ – загальна собівартість на весь випуск, грн;

$Д$ – дохід від реалізації (ціна на весь випуск), грн.

3. Складові тарифу на воду в усіх країнах Євросоюзу мають однаковий принциповий вид (рис. 7.5), так само така структура характерна і для формування тарифу на воду в Україні.

Рис. 10.1 Складові тарифу на воду в країнах Євросоюзу

Тарифні моделі індустріально розвинених країн дозволяють забезпечити виконання стратегічних цілей за допомогою вирішення наступних задач формування тарифів на послуги водопостачання:

- виробнича (якість води, надійність і регулярність водо- постачання);
- економічна (стовідсоткове покриття експлуатаційних витрат, забезпечення прийнятних норм прибутку і рентабельності діяльності оператора);
- інвестиційна (можливість залучення коштів для модернізації існуючих і будівництва нових об'єктів ВКГ);
- соціальна (облік платоспроможності різних груп споживачів);
- екологічна (включення в тариф витрат на природоохоронні та ресурсозберігаючі заходи).

Рис. 10.2 Політика ціноутворення на воду в країнах Євросоюзу

Внутрішні чинники:

- структура експлуатаційних витрат (поточних витрат). Визначається, в тому числі, організаційно-правовою формою підприємства ВКГ. Наприклад, для приватних операторів, що мають необоротні активи у власності, характерна висока частка амортизації (25-27%), яка набагато менше (аж до нуля, в залежності від виду контракту) для муніципальних водоканалів;
- ступінь фізичного та / або морального зносу об'єктів ВКГ. Визначає величину інвестиційної складової в тарифі;
- форма управління системами ВКГ (вид контракту – оренда, концесія, господарське управління і т.п.). Так, у Великобританії тарифи великих приватних холдингів, які обслуговують населення Англії та Уельсу, значно вище, ніж в Ірландії, де водопостачанням займаються муніципалітети;

– вид вихідних даних для нарахування платежів за воду (показання лічильників або душові нормативи), а також ступінь їх повноти та достовірності;

– сезонність нарахування платежів (річний або зимовий період).

Зовнішні фактори:

– заявлений обсяг водоспоживання. Визначається кількістю і структурою абонентів (споживачів);

– рівень вимог національних стандартів до якості води. Визначає витрати на її підготовку;

– інвестиційна політика держави. Від неї залежать та ж інвестиційна складова або суми виплат по кредитах, що включаються в тариф. Якщо водопостачанням управляють муніципалітети, то велика частина капіталовкладень у модернізацію і розвиток водної інфраструктури покривається державними субсидіями (Італія, Іспанія, Португалія, Греція). Приватний оператор на ці цілі інвестує власні і позикові кошти, тому у нього тариф вище за рахунок присутності в ньому зазначених складових (Німеччина, Англія, Уельс, Естонія);

– система тарифного регулювання країни (види тарифів, періодичність та обсяг їх індексації та ін.);

– вартість паливно-енергетичних ресурсів;

– природно-кліматичні умови (обсяг водних ресурсів країни або регіону, ступінь посушливості клімату, якість води у водних об'єктах і т. п.).

У наш час найбільш поширеною моделлю тарифу в Європі є двоелементний тариф з багатоступінчасто-пропорційною структурою своєї змінної складової.

Перший елемент такого тарифу - його постійна (фіксована) складова – включає умовно-постійні витрати, пов'язані з належним утриманням водної інфраструктури (накладні витрати на утримання адміністративно-управлінського персоналу, амортизаційні відрахування, витрати на експлуатацію та капітальний ремонт). Ця постійна частина тарифу захищає підприємство ВКГ від коливань попиту на воду і скорочує фінансові ризики, пов'язані з реконструкцією та будівництвом нових інженерних мереж. 162

Величина фіксованої частини тарифу, як правило, відповідає мінімальному обсягу споживання води. Умовно-постійні витрати складають в середньому 70-85% в загальній структурі витрат європейських водопостачальних компаній.

У другій, змінній елемент тарифу, входять основна заробітна плата робітників, витрати на реагенти, електроенергію та інші змінні витрати, сума яких залежить від спожитого обсягу води. Така структура тарифу мотивує підприємство ВКГ до енерго- та ресурсозбереження за рахунок скорочення статей витрат саме змінної частини тарифу.

У свою чергу, сама змінна складова являє собою тарифну систему блоків (ступенів), що встановлюють постійні ставки плати за воду для споживачів одного щабелю й різні ставки цієї плати для споживачів різних ступенів (табл. 7.2). Для малозабезпечених верств населення передбачена мінімальна ставка першого ступеня, що забезпечує для соціальних груп з найнижчим доходом рівень платежів за послуги водопостачання та водовідведення не більше 5% від середнього річного доходу сім'ї. Ряд аналітиків великих міжнародних компаній вважає, що для всіх категорій споживачів даний показник не повинен перевищувати 1,5%.

Ще більш досконалі і диференційовані за структурою тарифи враховують пікове споживання води протягом дня і сезонне варіювання попиту на неї. Так, муніципалітет Ватерлоо (Канада) встановлює літні тарифи, які відображають більший попит на воду в цей час року і які, природно, більше тарифів на воду в зимовий період. Перехід країн Євросоюзу саме на двоелементний тариф обумовлений, в першу чергу, світовою фінансовою кризою.

Зокрема, країни Південної Європи тому і найбільш сильно постраждали від нього, що, в тому числі, багато років утримували ціни на воду на рівні нижче експлуатаційних витрат – в «гладкі» (докризові) часи ступінь покриття витрат на послуги водопостачання в Греції, Іспанії, Португалії опускалася до 20 відсотків.

Аналітичне агентство Global Water Intel провело дослідження динаміки тарифів на водопостачання та каналізацію у 308 містах світу. Середній сумарний тариф на водопостачання та каналізацію склав 2,03 долари США за куб. м. Найбільший стрибок ціни на водопостачання – 80% відбувся у Мемфісі (США) через приведення якості інженерних систем і води у відповідність з новими вимогами. Експерти відмітили значні відмінності у методології розрахунку тарифів, які часто залежать від місцевих традицій та звичаїв. У країнах Латинської Америки, наприклад, тарифи встановлюються залежно від доходів домогосподарств, в Ізраїлі вони залежать від постачальника послуг та кількості членів родини, у Франції – від рейтингу міста, тобто ледве не від його поштового індексу. У Туреччині тарифи корегуються відповідно до інфляції щомісяця.

Спеціалісти виділяють 3 основні причини, що впливають на формування тарифів:

1. Вік та стан інженерних мереж та вартість робочої сили;
2. Вартість обслуговування обладнання та заміни комплектуючих;
3. Доступність джерел водопостачання та місцеві підходи до ціноутворення.

На вартість робочої сили зазвичай впливає розмір валового доходу, рівень безробіття та форма власності підприємства. Стан інфраструктури залежить від її вихідної якості, віку, рівня обслуговування та іншого.

Наведені дані показують, що у всьому світі спостерігається тенденція до збільшення тарифів на водопостачання та каналізацію, яка не залежить ні

від регіону, ні від рівня розвитку країни, ні від форми власності підприємств, на балансі яких ці системи перебувають. Прагнення до підвищення запропонованих населенню якості води та рівня сервісу потребує інвестування, як у капітальне будівництво, так і обслуговування вже наявного обладнання, що, у свою чергу, неминуче призведе до збільшення тарифів.

Запитання для самоперевірки

1. Розмежуйте поняття «ціна» та «тариф» і дайте їм визначення.
2. Назвіть, які існують види тарифів?
3. Опишіть сутність методики встановлення тарифів.
4. Визначте, що таке «інвестиційна програма»?
5. Що визначають тарифи на централізоване водопостачання та водовідведення?
6. Опишіть як формується тариф на централізоване водопостачання та/або водовідведення?

Список використаної літератури

1. Агаджанов Г.К. Економіка водопровідно-каналізаційних підприємств : підручник. Харків : ХНАМГ, 2010, 392 с.

URL:

<https://eprints.kname.edu.ua/17439/1/%D0%90%D0%B3%D0%B0%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2.pdf>.

2. Бандурка О.М., Ковальов Є.В., Садиков М.А., Маковоз О.С.

Економіка підприємства : навчальний посібник Харків : ХНУВС. 2017. 192.

URL:

http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1178/Ekonomika%20pidpriemstva_navchalnyi%20posibnyk_OM%20Bandurka_YeV%20Kovalov_MASadykov_OS%20Makovoz_2017.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

3. Добровольська О.Г., Світлична В.Б. Організація та планування водопровідно-каналізаційного господарства: навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗДІА, 2018. 200 с.

4. Димченко О. В Житлово-комунальне господарство в реформаційному процесі: аналіз, проектування, управління : монографія. Харків : ХНАМГ, 2009. – 356 с.

URL : <https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/Dimchenko-O.V.-ZHITLOVO-KOMUNALNE-GOSPODARSTVO-V-REFORMATSIJNOMU-PROTSESI.pdf>.

5. Калініченко О. В., Плотник О. Д. Економіка підприємства.

Практикум : навч. посіб. Київ : Кондор, 2012. 600 с.

URL: <http://www.economics.in.ua/2017/08/2012-600.html>.

6. Калініченко О. В., Плотник О. Д. Макроекономіка. Практикум : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 656 с.

URL: <http://www.economics.in.ua/2017/09/2010-656.html>.

7.Федулова С.О. Економіка підприємств водопостачання та водовідведення : навч. посіб. Дніпро : ДХТУ, 2017. 300 с.